

system of monitoring and diagnosis of Education allows achieving the goals of education, its planning and management, with a corresponding adjustment of the system of teaching.

Keywords: *teaching, education, diagnosis, control, monitoring, information technology, schoolbook, system training, textbooks, learning environment.*

УДК 371.134 : 811 (07)

ФОРМУВАННЯ СПОСОБІВ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ПІДРУЧНИКА

В. І. Кизенко,

*кандидат педагогічних наук, докторант лабораторії дидактики,
Інститут педагогіки НАПН України,*

Д. В. Трубачова,

*старший викладач Інституту іноземної філології НПУ ім. М. П. Драго-
манова,*

e-mail: lab_didaktika@bigmir.net

У статті розглядаються способи комунікативної діяльності як методи учіння майбутніх учителів іноземної мови й можливості їх формування з використанням підручників з філологічних дисциплін.

Ключові слова: *діяльнісний підхід, способи комунікативної діяльності, зміст підручників з філологічних дисциплін.*

Постановка проблеми. У системі вищої освіти йде інтенсивний пошук шляхів підвищення якості підготовки спеціалістів, які володіють достатньо глибокими знаннями, вміннями творчо, самостійно використовувати їх у професійній діяльності. Основоположне значення у навчанні майбутніх учителів іноземної мови має оволодіння способами комунікативної діяльності – методами учіння, які характеризують процес реалізації й засвоєння комунікативної діяльності студентом як суб'єктом процесу навчання в конкретних ситуаціях спілкування. Послідовне і систематичне формування логіко-операційної складової комунікативної діяльності можливе за умови наявності достатньої кількості навчального матеріалу у підручниках з філологічних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень. Підручники і посібники для студентів факультетів іноземної філології вищих навчальних закладів розробляються згідно з особистісним, діяльнісним, комунікативним підходами; вони мають забезпечувати послідовність подачі мовного й мовленнєвого матеріалу, ово-

лодіння вміннями як усного, так і писемного спілкування (Л. Андрієвська, І. Бім, С. Бобир, О. Вишневський, Н. Гез, Ж. Козакова, О. Костюк, С. Ніколаєва, С. Опацький, І. Попова, Н. Скляренко, Т. Смирнова, В. Черниш, В. Царькова та ін.). Навчальна діяльність студентів організується за моделлю комунікації і спрямована на оволодіння комунікативними вміннями й навичками, розвиток їхніх комунікативних здібностей. Ці проблеми досліджували М. Барболін, О. Бодальов, І. Зимня, Г. Китайгородська, В. Кан-Калик, В. Каплинський, М. Лісіна, С. Ніколаєва, Є. Пассов, Л. Савенкова, Л. Спірін, Г. Хорошавіна та ін. Водночас учені й практики в основному зосереджують увагу не на логіко-операційному, а на змістовому аспекті формування комунікативної діяльності. Це знаходить відображення у навчально-методичній літературі.

Формулювання мети статті. Пріоритетним у навчанні майбутніх учителів іноземної мови є формування комунікативної діяльності, їхньої здатності й готовності здійснювати спілкування, застосовувати різноманітні засоби комунікації. Актуальною є проблема оволодіння майбутніми учителями іноземної мови процесуальною складовою комунікативної діяльності через засоби підручника.

Основна частина. У педагогічній теорії і практиці питанням формування комунікативної діяльності приділялася належна увага: вивчалися її сутність, структура, види і форми, розроблялися методи і прийоми формування комунікативних умінь і навичок. Разом з тим аналіз науково-педагогічної літератури, вивчення викладацького досвіду свідчить про необхідність подальшого дослідження і реалізації діяльнісного підходу у навчанні майбутніх спеціалістів. Учені звертають увагу на те, що у вищих навчальних закладах нерозв'язаною залишається проблема формування дієвих знань, процесуального складника навчального процесу; зокрема подальшого вивчення потребують питання оволодіння механізмами комунікативної діяльності, забезпечення психолого-педагогічних умов для оволодіння студентами комунікативними вміннями й навичками, розвитку їхніх потреб, інтересів і комунікативних здібностей (Г. Атанов, Н. Бібік, В. Бондар, В. Давидов, С. Гончаренко, Ю. Громико, В. Краєвський, В. Онищук, П. Підкасистий, І. Пустинникова, О. Савченко, М. Фіцула, А. Хуторської, І. Якиманська та ін.).

У зв'язку з цим ученими й практиками стосовно організації навчального процесу у вищих навчальних закладах висловлюється думка про необхідність переміщення акценту з процесу викладання на процес учіння, про те, що основною його метою має бути озброєння студентів методами навчально-пізнавальної діяльності.

Розв'язання проблеми підвищення ефективності навчання майбутніх учителів іноземної мови пов'язане з подальшим дослідженням навчально-пізнавальної діяльності, визначенням засобів навчання, зокрема можливостей використання підручників і навчальних посібників для створення оптимальних режимів навчальної роботи.

Для характеристики процесу учіння майбутніх учителів іноземної мови нами виділено такий його компонент, як способи комунікативної діяльності.

У загальному значенні «спосіб» – це певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось. Більшість дослідників і практиків розуміють способи діяльності саме як дії – розумові й моторні, як операційний склад умінь і навичок або власне вміння і навички.

Водночас окремими вченими спосіб діяльності трактується як метод учіння [1, 2, 3]. М. Фіцула дає таке визначення: метод учіння – «спосіб пізнавальної діяльності студентів, зорієнтований на творче оволодіння знаннями, уміннями і навичками та вироблення світоглядних переконань на заняттях і в самостійній роботі [2, с. 105]». І. Якиманська вживає близьке за значенням поняття «спосіб навчальної роботи». Це, як підкреслює науковець, «основна одиниця учіння», «стійке індивідуальне утворення, яке містить мотиваційну й операційну сторони пізнавальної діяльності, – характеризує індивідуальну вибірковість учня в опрацюванні навчального матеріалу різного наукового змісту, виду і форми, стійкість надання переваги, продуктивність застосування знань [3, с. 27–28]».

Ми поділяємо думку вчених В. Бондаря, М. Фіцули, І. Якиманської і розглядаємо спосіб діяльності як компонент навчального пізнання, пізнавальної діяльності студентів, як метод учіння. У процесі навчання майбутні вчителі іноземної мови мають засвоїти засади комунікативної діяльності. Згідно з діяльнісним підходом для оволодіння комунікативними вміннями й навичками необхідно здійснити діяльність, адекватну тій, що міститься у цих знаннях і вміннях. Способи комунікативної діяльності характеризують процес реалізації й засвоєння комунікативної діяльності студентом як суб'єктом процесу навчання в конкретних ситуаціях спілкування, індивідуальну вибірковість студента у розв'язанні комунікативної задачі, конкретний шлях досягнення комунікативної мети, що визначається умовами, у яких вона реалізується. Спираючись на визначення методу навчання, дане В. Бондарем [2, с. 79], спосіб комунікативної діяльності – це метод учіння, упорядкована сукупність засобів, прийомів, дій і операцій, достатня для розв'язання комунікативної задачі в процесі взаємодії суб'єктів спілкування. Він відображає основні ознаки процесу учіння, а його структуру в згорнутому вигляді становлять компоненти комунікативної діяльності; ця структура є інваріантною (подібною) до структури «дидактичної клітинки [2, с. 76]» процесу учіння.

Характеристика способів комунікативної діяльності обумовлюється тими вимогами, які ставляться до студентів згідно з обраною спеціальністю. Виконання ними комунікативної функції передбачає наявність: досвіду організації взаємосприйняття, взаємооцінки партнерами один одного, регулювання взаємодії в процесі спілкування, аналізу й удосконалення діяльності, використання здобутих знань і умінь у викладацькій діяльності, планування навчально-комунікативної діяльності учнів на уроці й у позакласній роботі,

оцінювання й аналізу власного досвіду; вільного користування мовою в професійних цілях, володіння чотирма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо); використання соціокультурних знань і вмінь; застосування культурологічної інформації.

Складниками комунікативної діяльності є: потреба – мотив – умови – дії й операції – результат. Комунікативні мотиви – те, заради чого здійснюється спілкування, вони виникають на основі потреби у взаємодії; предмет спілкування – це інша людина, партнер у спілкуванні як суб'єкт, а також певний навчальний матеріал; продукт спілкування – утворення матеріального й духовного характеру, його результат.

Структуру способу комунікативної діяльності становлять такі компоненти: *мотиваційний*, який містить внутрішні й зовнішні передумови – спонукання під час оволодіння комунікативною діяльністю, що сприяють її ефективній реалізації; *інформаційний* – знання про комунікативний процес загалом, про основні правила й принципи ефективної взаємодії, про структуру, функції, види, типи, закономірності спілкування; *операційний* – дії та операції, необхідні для розв'язання поставленої задачі; *регуляторний*, що передбачає аналіз комунікативної ситуації, діяльності – власної й партнера.

Основою способу комунікативної діяльності є комунікативна задача, яка виникає всередині комунікативного акту і визначає комунікативну мету, на досягнення якої спрямовані різноманітні дії суб'єктів; їх виконання забезпечує створення певного продукту. Виділяють такі групи комунікативних задач: 1) передавання інформації; 2) запит інформації; 3) спонукання до дії (вербальної або невербальної); 4) ставлення до вербальної або невербальної дії партнера. Процес їх розв'язання здійснюється як індивідуальна продуктивно-творча діяльність учасників спілкування за такими етапами: 1) сприйняття партнера, наданої інформації, з'ясування мети й умов спілкування; 2) спільна діяльність суб'єктів спілкування, яка забезпечує досягнення поставленої мети; 3) узгоджена оцінка результатів діяльності, внесків її учасників.

За цими етапами та з урахуванням характеристики сторін комунікативної діяльності (перцептивна, інформаційна, інтерактивна) нами визначено такі способи комунікативної діяльності.

Проектувальні способи комунікативної діяльності передбачають усвідомлення комунікативної задачі, готовність до прийому й передачі інформації, визначення мети, плану діяльності (представлення цілей діяльності у вигляді окремих частин, структурування інформації, виділення окремих її фрагментів); *контактні* способи комунікативної діяльності забезпечують встановлення контакту, керування взаємодією, підтримку взаємозв'язку, необхідний перебіг діяльності – обмін інформацією, діями (повідомлення, з'ясування, доведення, переконання); *координаційні* – коректування дій у спільній діяльності, пошук і досягнення взаєморозуміння (уточнення, узгодження, резюмування, інтерпретація).

Кожний з учасників налаштовується на спілкування, визначає свої наміри, цілі діяльності, її план, форму реалізації, послідовність і характер дій. Далі

здійснюється самопрезентація, оцінювання ситуації спілкування, прогнозується реакції, знаходяться адекватні засоби для передачі певної інформації, узгоджуються наміри, потреби, установки, характер діяльності, вибираються оптимальні дії, їх поєднання, розглядаються різні варіанти; отримана інформація, перебіг діяльності, здобути результати обговорюються й оцінюються.

Оволодіння способами комунікативної діяльності організується як процес особистісно орієнтованого спілкування, рефлексивна взаємодія, що передбачає: 1) поглиблення теоретичної підготовки студентів до здійснення комунікативної діяльності; вони мають засвоїти основні поняття, які характеризують процес спілкування, комунікативну діяльність, усвідомити істотні зв'язки між ними; 2) послідовне і систематичне застосування знань, формування логіко-операційної складової комунікативної діяльності.

Реалізація цих підходів у підручниках з філологічних дисциплін (практика мови, практична граматики, практична фонетика, лексикологія) для майбутніх учителів іноземної мови має здійснюватися таким чином. Теоретичні відомості про засади комунікативної діяльності можуть бути представлені в інформаційних основних або додаткових навчальних текстах, набуття досвіду комунікативної діяльності забезпечується через виконання комунікативних завдань і вправ, які є формою пред'явлення комунікативних задач.

У підручниках для студентів – майбутніх учителів іноземної мови пропонуємо впроваджувати спеціально розроблену систему комунікативних завдань і вправ, виконуючи які вони поступово і послідовно оволодівають способами комунікативної діяльності. Об'єктивною характеристикою комунікативних завдань і вправ є: 1) проблемність – розв'язання комунікативної задачі вимагає творчого підходу (орієнтація у конкретних ситуаціях спілкування, прогнозування перебігу і результатів діяльності, вибір засобів розв'язання, прийняття рішення); 2) ситуативність – створення комунікативної ситуації (наявність тих, хто передає й отримує інформацію, визначення цілей кожного з них, сама інформація, форма її представлення й умови спілкування); 3) змістова наповненість – навчальний матеріал філологічних дисциплін, відомості про оточуючий світ; 4) складність – ступінь її визначається обсягом інформації, котру передають, сприймають і виробляють учасники спілкування, кількістю комунікативних дій і операцій, потрібних для досягнення поставленої комунікативної мети, етапами процесу засвоєння, характером діяльності – від творчого перетворення до творчого, продуктивного застосування; 5) поліфункціональність – паралельне оволодіння способами комунікативної діяльності й мовленнєвою діяльністю. Вони розташовуються у такій послідовності.

Трансформаційні завдання і вправи визначають якість упізнання й інтерпретації студентами навчального матеріалу, спрямовані на засвоєння інформації, розвиток уміння орієнтуватися у комунікативній задачі, на формування певних комунікативних дій. Пропонуються комунікативні ситуації, які відтворюються у дещо зміненій формі. Студенти визначають, які комунікативні

задачі вони мають розв'язати, порівнюють комунікативні ситуації, які містять різні комунікативні задачі, аналізують процес їх вирішення, інтерпретують, скорочують або розширюють викладену інформацію тощо. Наприклад:

Ознайомтесь з текстом. Визначте, яку комунікативну задачу ви повинні розв'язати під час його читання.

Порівняйте зміст двох текстів. Скажіть, які комунікативні задачі – однакові або різні – ви маєте розв'язати під час їх читання. Чим вони відрізняються?

Прочитайте діалог. Які цілі поставили перед собою його учасники? Проаналізуйте, як вони налаштовані на спілкування.

Імітаційно-перетворювальні завдання і вправи передбачають діяльність у змінених умовах. Студенти оперують відомими знаннями, шукають нових шляхів розв'язання комунікативної задачі. Складають повідомлення, висловлюють своє ставлення до предмета спілкування, ставлять запитання для уточнення отриманої інформації, дають аргументовані відповіді на запитання, погоджуються чи не погоджуються з іншою думкою, формулюють свою думку в інший спосіб, наводять приклади, пояснюють, доводять, обґрунтовують, оцінюють тощо.

Доповніть даний діалог. Наведіть такі факти або інтерпретуйте надану інформацію, щоб переконати співрозмовника.

Які з поданих нижче висловів сприятимуть налагодженню стосунків між учасниками спілкування? Доберіть власні подібні словосполучення й доповніть даний діалог.

Прочитайте. Чи погоджуєтесь ви з тим, як координують свої дії співрозмовники? Перебудуйте наведений діалог таким чином, щоб дії одного з них були більш переконливими.

Пошукові завдання і вправи вимагають від студентів евристичної діяльності – створити певні комунікативні ситуації і розв'язати їх. Вони визначають комунікативну задачу, форму спілкування – монолог, діалог, полілог, ролі, які мають виконуватися, умови спілкування, цілі й план діяльності, зміст і обсяг необхідної інформації, встановлюють контакти, регулюють перебіг діяльності. Форма реалізації – рольові ігри, дискусії, диспути, «круглі столи» тощо.

Кількість комунікативних завдань і вправ у підручнику має бути достатньою для оволодіння визначеними способами комунікативної діяльності, для організації навчальної роботи студентів з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей.

Висновки. Розв'язання проблеми підвищення ефективності формування комунікативної діяльності визначає необхідність пошуку нових шляхів удосконалення процесу навчання у вищих навчальних закладах. Відповідно до вимог особистісного, діяльнісного підходів, які впроваджуються в сучасній освіті, метою, основою й результатом навчально-пізнавальної діяльності студентів – майбутніх учителів іноземної мови – є оволодіння способами

комунікативної діяльності як методами учіння. Оптимальні умови для набуття ними досвіду комунікативної діяльності можуть забезпечуватися через застосування підручників з філологічних дисциплін.

Література

1. Бондар В. І. Дидактика / В. І. Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
2. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.
3. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М. : Сентябрь, 2000. – 112 с.

References

1. Bondar I. V. Dydaktyka [Didactics] / V. I. Bondar. – K. : Lybid, 2005. – 264 p. (ukr)
2. Fitsula M. M. Pedagogika vyschoi shkoly: Navch. posib. [Pedagogy of the High School : Teach. Handbook] / M. M. Fitsula. – K. : Akademvydav, 2006. – 352 p. (ukr)
3. Yakimanskaya I. S. Lichnostno-orientirovanoe obuchenie v sovremennoi shkole [Personality-oriented education in the modern school] / I. S. Yakimanskaya]. – M. : September, 2000. – 112 p. (rush)

Кизенко В. И., Трубачева Д. В.

ФОРМИРОВАНИЕ СПОСОБОВ КОМУНИКАТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА СРЕДСТВАМИ УЧЕБНИКА

В статье рассматриваются способы коммуникативной деятельности как методы учения будущих учителей иностранного языка и возможности их формирования с использованием учебников по филологическим дисциплинам.

***Ключевые слова:** деятельностный подход, способы коммуникативной деятельности, содержание учебников по филологическим дисциплинам.*

Kyzenko V. I., Trubachova D. V.

FORMATION OF COMMUNICATIVE METHODS OF FUTURE FOREIGN LANGUAGES TEACHERS BY MEANS OF A TEXTBOOK

Ways of communication activities are considered as methods of teaching foreign languages teachers of philology and the possibility of their formation with the use of textbooks in philological sciences. Methods of communication characterize the process of communication and learning activities of students in specific communicative situations. Mastering the methods of communication activities carried out gradually and consistently and provides deeper theoretical training of students, the systematic application of knowledge, development of

logical-operating component of communicative activity. The implementation of these approaches in textbooks of philological sciences should be carried out as follows. Theoretical information on the principles of communicative activities can be presented in educational texts, gaining of experience communicative activities is provided through implementation of communicative tasks. Number of communicative tasks and exercises in the textbook should be sufficient to capture certain methods of communication for the organization of training students based on their individual characteristics.

Keywords: *activity approach, methods of communication activity, content of textbooks of philological sciences.*

УДК 541.11

ПІДРУЧНИК З ХІМІЇ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ПІДРУЧНИКІВ З ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ ОСВІТИ

В. С. Коваленко,

*кандидат хімічних наук, старший науковий співробітник лабораторії
інтеграції змісту освіти, Інститут педагогіки НАПН України,
доцент Дніпропетровського національного університету ім. Олеся
Гончара,*

А. Х. Ляшенко,

*науковий співробітник лабораторії інтеграції змісту освіти,
Інститут педагогіки НАПН України,
директор Дніпровської СЗБШ Верхньодніпровського району
Дніпропетровської області,
e-mail: s-kpk@yandex.ru*

Розглядаються основні концептуальні засади підручника з хімії для основної школи, що базується на ідеях освітньої моделі «Довкілля». Обговорюються можливості, які надає матеріал хімії для інтеграції природничих знань.

Ключові слова: *підручник хімії, природничо-наукові знання, інтеграція знань, засоби інтеграції, загальні закони природи.*

Постановка проблеми. Останнім часом в освітньому просторі багатьох країн світу відбувається переорієнтація у напрямку задоволення вимог концепції сталого розвитку суспільства, зокрема формування цілісного «інтегрального» світогляду особистості [1; 6].

Інтегративні процеси в освіті зумовлені як тенденціями розвитку сучасної науки, що переходить до постнекласичного етапу і зосереджується на вивченні переважно цілісних систем, так і нинішнім станом суспільства, яке вступає в постіндустріальну (інформаційну) стадію розвитку. Необхідність інтеграції знань викликається й іншою обставиною. Адже лише на таких